

Др Борђе Појов, редовни професор
Правног факултета у Новом Саду

НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ОФШОР ПОСЛОВАЊА¹

Сажетак: Пословање на офшор локацијама је једна од карактеристика савремене светске привреде. Офшор компаније послују и на територији Србије, а власници су им или држављани Србије странци. Такође на територијама земаља чланица Европске Уније је изузетно велико учешће компанија са офшор локација, међу које спадају неке од најпознатих. Оно што је омогућило процваат офшор пословања у свету су два основна фактора: право формулисања правних норми и територија. То дакако не значи да те правне норме неће бити креиране тако да њихово коришћење од стране компанија и појединаца неће наносити штету другима. Легално офшор пословање у пореским рајевима према њома значи пре „дозвољено на основу закона“, нешто пословање у складу са добрим пословним обичајима. Међународне организације често уопште не користе „офшор финансијски центри“, или пак „међународни финансијски центри“ што може да имплицира да нема разлике између појмова „офшор“ центри и „пореског раја“. Међутим, разлике између њих нису само језичке нешто и суштинске, тако да употреба истог термина за различите феномене у међународним економским односима може довести до конфузије. Треба знати и да када је реч о пореским рајевима они нису на маргинама светске економије, нешто индустријални део савремене светске пословне праксе. Они су постали један од најважнијих инструмената постојеће глобализоване финансијске системе и истовремено један од важних узрока финансијске нестабилности. Офшор делатности угрожава најлакше пореза највише у земљама са највећим бруто производима по глави становника у свету. Такође захваљујући офшор пословању дистрибуција

¹ Рад је настао као резултат истраживања на пројекту: „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права (ЕУ и Србија)“, који се реализује на Правном факултету Универзитета у Новом Саду.

Иррихода и иррошкова глобализације се врши још више у користи малобројне елите, а на ишију огромне већине сиановништва. У ишом смислу иорески рајеви су у самом средишњу ироцеса глобализације, или у најмању руку у средишњу сиецифичној ииша глобализације чији смо сведоци од иочейка 80-ишх година ирошлој века, односно од иочейка иревласиш неолибералне иарадише у свеишкој иривреди.

Кључне речи: *Офшор, офшор финансијски центри, офшор компаније, офшор ирусшови, оншор, иорески рај, иореско иланираше, консолидовани биланс, офшор банкарство, неолиберална глобализација.*

I

Офшор пословање постало је једно од обележја последњих деценија ХХ и почетка ХХИ века. У процесу укључивања Србије у Европску Унију свакако је нужно имати сазнања о карактеристикама и значају офшор пословања у свету и ЕУ, али исто тако и у Србији. Ово тим пре што велики део компанија које су активне Србији независно од тога да ли су у власништву странаца или у власништву грађана Србије послује са офшор локација.

Офшор је правно подручје на коме се раздваја реално и правно место одвијања економске трансакције са циљем да се избегну неки, а по могућности више облика правне регулативе (пореска, финансијска, итд).

Прецизирања ради треба истаћи да постоје *офшор финансијски центри* који могу бити лоцирани практично у свакој земљи, а улога им је да нуде финансијски услуге својим нерезидентним клијентима са основном намером да се избегне правна регулатива њихове домицилне земље. Офшор центре не треба поистовећивати са *иореским рајевима*. Они служе да помогну правној и књиговодственој евиденцији активности компанија и појединаца у пореским рајевима, али су по правилу лоцирани у развијеним земљама. Разлог за то је чињеница да је за успешно функционисање офшор центра потребан велики број високостручних, а истовремено и високоспецијализованих професионалаца које је, по правилу барем на почетку, тешко окупити на некој од егзотичних локација за које се обично претпоставља да се на њима налазе порески рајеви.

Највећи офшор центри су Лондон и Њујорк. Тако на пример у Лондону на познатој „квадратној миљи“ Лондонског Ситија ради 338.000 људи, док је на пример на другој страни на Кајманским острвима запослено у финансијским услугама свега 5.400² особа. То би могло да значи да су или за-

² Види: National Audit Office (NAO), 2007, *Managing Risk in the Overseas Territories*, London, Табела 15.

послени на Кајманским острвима екстремно способни, или пак оно што заиста и јесте да су ова острва у ствари само место за књижење са релативно мало стварних банкарских активности. То, потврђује напред изнету тезу да се највећи део финансијских трансакција које се књиже у пореским рајевима у ствари организује негде другде, тј. у офшор финансијски центрима. Нпр. финансијска трансакција може бити организована у Лондону, Њујорку, Франкфурту или на неком другом месту где се могу наћи одговарајући специјалисти. Али да би се избегло дејство пореских закона САД или Немачке трансакција се може регистровати, односно књижити, у неком од пореских рајева. На таквим местима највећи број банака има само мејл-бокс филијале, другим речима филијале правно егзистирају, али у стварности у њима се не обављају никакви озбиљни послови.

Смисао *пореских рајева* је да се у њима креирају таква законодавства која олакшавају трансакције између субјеката који нису резиденти те територије. Те међународне трансакције су минималистички правно регулисане, а по правилу учесницима се пружа правно регулисана заштита тајности да трансакције неће бити повезане са онима који су је обавили. Такве трансакције су онда „*офшор*“ што треба да значи да се региструју на правном подручју које је различито од онога где се трансакција заиста одиграла. То може и да значи да појам „офшор“ има више везе са легислативом него са географијом.³

II

С обзиром на пораст броја пореских рајева расте конкуренција међу њима. Стога порески рајеви покушавају да се специјализују за поједине врсте операција. Тако имамо:

1. Места за регистровање фирми која служе пре свега за регистровање офшор компанија које се после користе за трансакције међу другим пореским рајевима.

2. Регистрациони центри. Ове локације служе да се преко њих капитал инвестира у земљу порекла, а преко офшор локације. Ови центри за разлику од претходног типа морају располагати и са одређеним бројем експерата који треба да пруже одговарајуће услуге клијентима који користе компаније регистроване на тој локацији.

3. Локације које инсистирају на тајности. На овим локацијама као нпр. Лихтенштајну превасходни елеменат на коме заснивају своју конкурентност је тајност.

³ Види: Palan, Ronen, 2003, *The offshore world- Sovereign markets, virtual places, and nomad millionaires*, Ithaca, Cornell Univ. Press.

4. Пружаоци специјализованих услуга. Ове локације настоје да развију услуге које су потребне за поједине специфичне врсте пословних активности. Тако нпр. Бермуда и Џернси привлаче тржиште осигурања, Кајманска острва хец фондове, итд.

5. Места за пружање услуга власницима крупног капитала. Оваква места- Швајцарска, Њујорк, Лондон- развијају ресурсе потребне за управљање имовином депонената који спадају у најбогатије људе света.

6. Конкурентација у опорезивању. Ове локације настоје да привуку клијенте нудећи порез који је нижи него било где, уз истовремено висок степен финансијске сигурности и малу вероватноћу да трансакције могу бити откривене.

И поред тајновитости којом су окружени „порески рајеви“ ипак постоје извесна сазнања о њиховој улози у процесу глобализације светске економије.

Пре свега треба истаћи да локације на којима се налазе порески рајеви користе две основне категорије: *појединци* и *компаније*. Обе категорије користе сличне технике ради избегавања плаћања пореза као што су офшор компаније и офшорitrustови, али са различитим намерама. Важно је на овом месту подвући да је у појединим случајевима врло тешко направити разлику између *избегавања* и *уштаје* пореза. Имајући у виду комплексност пореске регулативе врло често и саме компаније и појединци који користе услуге офшор центара нису сасвим начисто на којој се страни fine линије која раздваја ова два појма налазе.

Међународне организације често употребљавају појмове „офшор финансијски центри“, или пак „међународни финансијски центри“ што може да имплицира да нема разлике између појмова „офшор“ центра и „пореског раја“⁴. Међутим, као што се из овога рада види разлике између њих нису само језичке него и суштинске, тако да употреба истог термина за различите феномене у међународним економским односима може довести до конфузије.

Порески рајеви настају почетком двадесетог века пре свега са циљем избегавања и утаје пореза. На другој страни термин „офшор финансијски центар“ се углавном користи за финансијске центре који су специјализовани за финансијске операције нерезидената. Највећи офшор финансијски центар је, као што је већ истакнуто, Лондон, али и International Ban-

⁴ Французи за порески рај користе термин *paradis fiscaux*, „финансијски рај“ што је можда и бољи термин од термина порески рај јер они служе и за друге финансијске намене осим избегавања опорезивања. Шпанци на другој страни користе термин *asilos de impuesto* – азили за изузеће од опорезивања, али користе и термин *paradisos fiscales*– што их приближава француском појму, Италијани пак када говоре о пореским рајевима користе термин *ri-fugio fiscale*. У немачком се употребљава термин *Steuerhafens*

king Facilities у САД и јапанско офшор тржиште. Но, и неки порески рајеви су настојали с обзиром на обим операција који би се у њима потенцијално могао одвијати да се развију и у офшор финансијске центре.

Треба рећи и да се услови пословања идентични онима какви су у пореским рајевима често могу наћи и у најразвијенијим земљама. Тако да и неке од њих пружају услове као и порески рајеви, односно де факто су њихове територије или делови тих територија порески рајеви, што иначе одуцара од уобичајених представа. На пример, у Великој Британији су прописи о пребивалишту квинтесенција могућности да и њена територија за некога представља „порески рај“. Тако по овим прописима свако лице које се усељава у Велику Британију, али истовремено и декларише да има намеру да се врати у своју земљу у будућности, није у обавези да плаћа порез у Британији на приходе остварене широм света⁵. Такође у В. Британији је изузетно лако основати компанију чак и без озбиљне провере идентитета од стране државног регистра. Исто тако је могуће користити акције које гласе на доносиоца на основу члана 779 Закона о привредним друштвима. Регистру је могуће пријавити директоре компанија уз навођење адресе која се налази било где. То практично значи да је могуће формирати компанију у В. Британији без да регистар тачно зна ко уствари стоји иза активности те компаније⁶.

III

Оно што је омогућило процват офшор пословања у свету су два основна фактора: *право формулисања њравних норми* и *њеријорија*. Без обзира да ли се ради о сувереним државама или различитим облицима сизеренског статуса⁷ битан елемент за формирање пореског раја је право те територије да креира сопствено домаће право. То дакако не значи да те правне норме неће бити креиране тако да њихово коришћење од стране компанија и појединаца неће наносити штете другима. Легално пословање у пореским рајевима према томе значи пре „дозвољено на основу закона“, него пословање у складу са добрим пословним обичајима.

⁵ Овај пропис како кажу Palan, Murphy, Chavagneux⁵ „користе хорде руских олигарха, арапских шека, америчких утајивача пореза и европских магната (али и тајкуна са западног Балкана). Они су се доселили у Лондон, тј. регистровали боравак, декларисали да имају намеру да се врате у своје земље једног дана, и користе територију Велике Британије као „порески рај.“

⁶ Becht, Meyer, Wagner, Where do firms incorporate? CEPR Discussion Paper, no. 5875, Oct. 2006.

⁷ Овакав статус нпр. има читав низ територија које се на овај или онај начин везују за британску круну: Џерси, острво Ман, бројна каријпска острва, итд.

Међутим, оптуживати само власти пореских рајева за штете које носе пореским системима других држава било би велико поједностављивање. У стварности највећи број пореских рајева има малобројно и слабо образовано становништво, само понеки од њих имају универзитете или истраживачке центре који би могли својим услугама да опслуже глобалну пословну заједницу. Порески рајеви су места која користе своје једино преимућство – право на креирање сопствених правних норми- да би пружили простор нерезиденцијалној заједници адвоката, банкара и финансијера који чине тражњу за правним статусом који им порески рај може пружити.

Но, на другој страни треба знати и да „када је реч о пореским рајевима треба схватити да они нису на маргинама светске економије, него интегрални део савремене светске пословне праксе“⁸. Они су постали један од најважнијих инструмената постојећег глобализованог финансијског система и истовремено један од важних узрока финансијске нестабилности⁹.

Подаци показују да је у свету активно између 46 и 60 пореских рајева. Процена је да је у њима регистровано преко два милиона ИВС- (Међународних пословних компанија)¹⁰, и стотине хиљада фондова, трустова, хец фондова као и осигуравајућих друштава. Преко 50% банкарских кредита и око 30% страних инвестиција потичу формално, тј. као земље порекла региструју пореске рајева. Физичка лица према неким подацима у њима држе 12 трилиона долара улога¹¹.

Парадоксално, али ови подаци показују како корпорације, и светска пословна елита настоје да избегну дејство закона домицилних земаља у чијем су креирању сами учествовали. Елита пре свега настоји да избегне опорезивање, на тај начин истовремено избегавајући да учествује и у заједничким трошковима своје државе као што су одбрана и безбедност, здравство, образовање и инфраструктура.

Процват „офшор пословања“ и његовог регистровања у „пореским рајевима“ омогућила је чињеница да се економске трансакције одвијају симултано у две сфере: у „физичкој“ сфери где се одвија размена роба, услуга и финансијских продуката, али и у правној сфери где се одвија промена

⁸ Palan, Murphy, Chavagneux, *Tax havens*, Cornell University Press, Ithaca- London, 2009, str. 4.

⁹ Имена пореских рајева и места са офшор јурисдикцијом понављају се перманентно у свакој финансијској кризи и скандалу који је избио у последњих двадесет година без обзира да ли се ради о кризи у источној Азији, Русији или пак Аргентини. Идентична је ситуација и са појединим компанијама нпр. Пармалат, Рефко, Енрон, као и Мадоф-ова пирамидална шема, итд.

¹⁰ О овом термину детаљније касније.

¹¹ Frank, Robert, 2007, *Richistan- A journey through the 21st century wealth boom and the live of new rich*. London- Piatikus.

власника.¹² Економисти се обично фокусирају на проучавање прве „ физичке“, а правници и рачуновође се концентришу на другу. Међутим, чини се да је за комплетно разумевање процеса који се одвијају потребно истовремено проучавање обе ове сфере.

Свака промена власника, као што је познато захтева експлицитни или имплицитни уговорни аранжман. Консеквентно томе правна сфера економског живота нормално функционише ако је признати орган власти у стању да формулише прихватљива „правила игре“ под којима ће се склапати уговорни аранжмани.

У принципу „ правила игре“ могу формулисати различити типови власти . Ипак у савременом свету држава је постала главни, али истина не и једини, извор који има право да дефинише та правила. На другој страни иако изгледа да је свет издељен једино на националне државе реалност ипак изгледа нешто другачије. Пре свега у стварности велики део економског живота одвија се тако да су уговорне стране лоциране у различитим државама, па према томе функционисање светског тржишта захтева међународно проширење правне регулативе. Пошто највећи део земаља, пре свега оне економски најснажније- подстиче међународну трговину и инвестиције оне такође настоје да интернационализују правне норме које регулишу међународну трговину. Највећи део влада у свету који прихваћа правила отворене тржишне привреде суочава се са дилемом: ићи на ефикасан и можда логичан начин за регулисање правне сфере на светском тржишту тј. прихватање сета међународних правила понашања, али и закона који би били креирани и координисани од стране неке врсте глобалне владе. Но, то би претпостављало одрицање дела суверенитета сваке појединачне државе укључив и дела монопола над принудом као и дела судске власти. Својевремено Лига Народа и после другог светског рата Уједињене Нације биле су креиране и са том намером, али највећи део држава у свету није био спреман да се одрекне дела свога суверенитета.

Стога се у пракси развио један други модел. Правни субјекти без обзира да ли се ради о фирмама или физичким лицима као и сваки облик економске активности укључив услуге и финансијске производе су ограничени правним системом суверене територије на којој су лоцирани. Ако се правни субјекти селе на другу територију, онда су примарно предмет правне регулативе те друге територије. Свака економска трансакција мора имати у правној сфери ознаку неке суверене власти која је региструје и одобрава. Регистровање сваког правног субјекта, робе и услуге по територијалном принципу значи, следствено томе истовремено и њихово регистровање као пореских обвезника на тој територији.

¹² О овоме: Common, John, *The Legal foundations of capitalism*, Madison: University of Wisconsin Press, 1959.

Међутим, са развојем саобраћаја и светске трговине правни субјекти постају све мобилнији на међународном плану те се често поставља питање у којој држави су они дужни да плаћају порез. У основи овде постоје две солуције: или се порез плаћа у земљи где је остварена зарада, или пак у земљи где је правни субјект лоциран. Свака од ових солуција пружа пореским обвезницима и могућности за избегавање и утају пореза.

IV

Пошто се људи крећу из једног места у друго, а имајући у виду да је и капитал такође мобилан, локација сваке трансакције подложне опорезивању мора бити формално обрађена у оквиру правне сфере¹³. Држава има суверено право да инсистира на правилима који успостављају везу са њеним пореским обвезницима. На другој страни постоји универзално прихваћен принцип да једна држава не може другој диктирати таква правила.

Проблеми око пореске јурисдикције настају имајући у виду да се често дешава да се физичка и правна локација опорезиве трансакције не поклапају. То значи да се, као што је већ истакнуто, физички трансакција одвија у једној земљи, а да је могуће да правно буде регистрована у другој. Чињеница да различите земље примењују различите пореске прописе са различитим стопама опорезивања исте трансакције пружа могућност за такозвано „*пореско планирање*“ којем прибегавају компаније које послују у више земаља, и/или имају седиште у једној а послују у другој земљи. По правилу профит се настоји регистровати у земљама са ниским пореским стопама, а трошкови књиговодствено пребацити у земље са високим порезима, јер се на тај начин приказује мањи профит¹⁴.

Утаја пореза је криминални чин у највећем броју земаља, но у мањем броју њих нпр. Швајцарској и Лихтенштајну то је прекршај¹⁵.

¹³ „Да би настала пореска обавеза мора постојати нека веза између пореске јурисдикције на једној страни и пореског обвезника и трансакције која је предмет опорезивања на другој страни“. Schmidt Report, 1999, General principles relating to the use of offshore tax havens. <http://www.Schmidtreport.co.uk>

¹⁴ Пореско планирање на међународном плану се развило у екстремно лукративан бизнис и у њему су ангажовани неки од најбоље плаћених експерата у свету уопште. А земље порески рајеви служе у оваквим трансакцијама на тај начин што користећи своја суверена права креирају такве прописе захваљујући којима физичка лица и компаније правно могу редуковати, или потпуно прекинути своје везе са земљом порекла.

¹⁵ Правно посматрано разлика је значајна. Тако да је на пример, досада, најчешћи одговор швајцарских власти на захтеве других земаља за сарадњом и одговарајућим подацима био да се ради о „прекршају“ што не ствара обавезу достављања података.

На другој страни је избегавање плаћања пореза које се налази у сивој зони између придржавања пореских прописа и пореске утаје. То је простор који је ангажовао бројне рачуновође, адвокате, банкарe и пореске експерте. Компаније и појединци када је реч о избегавању плаћања пореза настоје да постигну један од три циља: да плате мање него што би било обрачунато стриктном применом прописа, друго да порез плате у земљи у којој профит није остварен али је пореска стопа нижа, и треће да порез плате касније него што би то било по важећим прописима.

V

Постоје различити начини како богати појединци и компаније настоје да избегну плаћање пореза у својим матичним земљама или онима у којима су пореске стопе високе. Најједноставнији метод прекида веза између пореског обвезника и његове земље је *пресељење у земљу са ниским порезима*. Такве локације су поред Монака, Сан Марина, Швајцарске и Велика Британија, Бахами и Дубаи које су се специјализовале за пружање реалних или виртуелних боравишта богатим појединцима.

Тако на пример Монако уопште не опорезује физичка лица. На другој страни ситуација у Швајцарској је нешто сложенија. Постоје федерални, кантонални и општински порези. Али кантони су врло прагматични када је реч о странцима. Решење је нађено у склапању посебних споразума, када је реч о опорезивању, са богатим појединцима из иностранства¹⁶. Овде је важно напоменути да исти третман није омогућен грађанима Швајцарске.

Сличне погодности за странце нуди и Велика Британија успевши, као што је већ истакнуто, да на тај начин привуче велики број светских богаташа. Дубаи, је пак разрадио амбициозан план за привлачење богатих људи развијајући специфичну комбинацију „пореског раја“ и слободне царинске зоне.

Међутим, пресељење у порески рај може понекад бити исувише радикалан потез за неке појединце. Стога постоје и много софицистираније технике за избегавање плаћања пореза. На пример, „*перманентни туриста*“, тј. особа која формално није становник ниједне земље. Укратко, „перманентни туриста“ организује своју папирологију тако да га све земље третирају као туристу, односно особу која је на пропутовању. На крају крајева испада да „перманентни туриста“ пошто није резидент ниједне зе-

¹⁶ Тако је на пример Михаел Шумахер на основу таквог споразума у Ниону, третиран као лице без прихода. Њему је омогућено да порез плаћа на основу својих издатака у Швајцарској, а не на основу прихода.

мље није нигде ни предмет опорезивања, војне обавезе, итд.¹⁷ „Перманентни туризам“ је велики бизнис хиљаде: публикација, вебсајтова и професионалаца ангажовани су у сервисирању ове појаве. На другој страни врло је тешко установити тачан број „перманентних туриста“ и износа утаја и избегавања плаћања пореза које настају као резултат овог феномена.¹⁸

Но, не може свако из разноразних разлога, да се пресели у другу земљу или да постане перманентни туриста. Алтернатива за богате појединце је да део свога капитала који је мобилан подведу под неки од бројних инструмената офшор избегавања плаћања пореза, као што су нпр. компанија, фондација или траст. Добит од капитала као што су рецимо дивиденде и камате се тада не пријављују у земљи пребивалишта¹⁹.

Тајност офшор банака омогућава појединцима приступ њиховом новцу преко дебитних и кредитних картица издатих на офшор локацијама. Картице се користе „*офшор*“ али су везане на банкарски рачун са офшор територије на којој порески обвезник држи своја средства ради избегавања плаћања пореза. Може се поставити питање како је то могуће, ако картице по правилу гласе на име особе која је користи. Но, релативно је лако на офшор локацијама прибавити анонимну картицу²⁰. Како изгледа у пракси стање са платним картицама показује и пример Берклејс банке. Према подацима за 2006. годину 81% ималаца платних картица на офшор локацијама, грађана Велике Британије, декларисало је да нема никаквих опорезивих прихода и инвестиција на територији Велике Британије²¹.

Такође компаније могу на врло једноставан начин оснивати филијале у неком од пореских рајева. Њихово присуство се може лако прикрити пре свега услед тајности која је карактеристика пореских рајева, али и због тога што је компанијама дозвољено да поднесу као финансијски извештај само један обрачун. Тај обрачун се по правилу ради на ткзв. „консолидованом принципу“. „Консолидован“ значи да су трансакције између различитих делова корпорације елиминисане из обрачуна. Тако да је могуће да постоје стотине и хиљаде филијала које су захваљујући оваквој могућности књижења скривене од очију јавности.

¹⁷ Maurer, Bill, 1998, Cyberspatial sovereignties- Offshore finance, digital cash, and the limits of liberalism, Indiana Journal of Global Legal Studies, No. 52, str. 505.

¹⁸ „Перманентни туриста се креће испод радарског снопа, те је врло тешко уочљив“. Palan, Murphy, Chavagneux, Tax havens, Cornell University Press, Ithaca- London, 2009, str. 83.

¹⁹ Такво понашање је, по правилу, недозвољено стога се у пореским рајевима врло пажљиво проверава да ли су они дужни да властима земље пребивалишта достављају такве податке.

²⁰ Види: Palan, Murphy, Chavagneux, оп. цит. стр. 83.

²¹ Gutcher, Lianne, 2006, Bank braced for demands to hand over offshore information, The Scotsman, May 4.

Важно је такође напоменути да код мултинационалних компанија по правилу матична компанија поседује власничку контролу над највећим бројем чланица групе преко власништва над уделима, али истовремено свакој филијали остаје правни субјективитет и она је обвезник пореза. Ово је последица чињенице да у сржи мултинационалне корпорације лежи економски а не правни концепт.²²

Као и у случају физичких лица компаније могу бити опорезоване или према локацији на којој стварају профит, или према месту тј. држави регистрације. На основу првог принципа држава потенцијално може да опорезује све профите који су реализовани на њеној територији било да су их оствариле стране или домаће компаније. Применом принципа места регистрације у држави регистрације теоретски се наплаћују порези на читав профит компаније без обзира у којој подружници компаније, тј. на територији које државе су остварени. Овде је проблем за пореске власти чињеница, која је у раду већ споменута, да је свака подружница компаније правно лице и регистрована, по правилу у другој земљи па се према томе може опорезовати само оно што је на одређеној територији и регистровано. Ако се пак жели применити први принцип врло је тешко прецизно утврдити колики је удео профита реализован на територији те земље од укупног профита компаније.

Основ за опорезивање је профит, а не промет компаније. Тако мултинационалне компаније нужно немају потребу да селе своје реалне активности на офшор локације, довољно је да у циљу избегавања опорезивања књиговодственим операцијама тамо прикажу што већи део профита. А онда се користе предностима ниских пореза и тајности, док им право на израду „консолидованих“ биланса омогућава да прикрију књиговодствене операције којима селе профите на локације пореских рајева.

VI

Порески рајеви су у циљу офшор пословања развили читав низ непрозирних корпоративних структура које олакшавају компанија да селе капитал и профите из земаља са високим у земље са ниским пореским стопама.

Основни метод за избегавање пореза је оснивање филијале или компаније на локацији пореског раја. Порески рајеви су одговорили на такве потребе креирањем перфектног инструмента – *Међународне бизнис корпорације* (IBC). IBC-с су врло прилагодљиве компаније, које се у пореским

²² Robe, J.P., 1997, Multinational enterprises: The Constitution of a pluralist legal order. In: Global law without a state.

рајевима оснивају у форми друштава са ограниченом одговорношћу било да се ради о филијали оншор компаније, или пак као потпуно независне компаније. Њихова основна сврха је да олакшају трансфер профитабилног дела пословања под јурисдикцију територије у којој се примењују ниске стопе опорезивања. ИВС-с могу пословати офшор и увећавати капитал користећи акције, обвезнице и друге инструменте. Оне се исто тако могу користити за то да постану легални поседници власничких права, као и за пословање на финансијским тржиштима, управљање инвестиционим фондовима, али и као део комплекснијих финансијски структура.

За разлику од већине држава на локацијама пореских рајева се обично не примењују уобичајена правила код формирања друштава са ограниченом одговорношћу, тј. не тражи се дефинисање седишта компаније, имена и адресе оснивача, информација о руководству и достављање годишњих биланса на ревизију. Типична „офшор“ ИВС, има следеће карактеристике:

– *Изостјајање података о власницима.* Ако власници то желе њихов идентитет може, на офшор локацијама захваљујући правној регулативи, бити врло ефикасно заштићен. Или се не саопштавају подаци о власницима или се пак идентитет стварних власника скрива иза имена номиналних власника компанија. Једна од могућности је и да се неки од становника земље пореског раја именује за номиналног директора²³.

– Ако се и тражи регистрација седишта фирме то је често само „мејл-бокс“ адреса.

– У највећем броју пореских рајева фирме *нису у обавези да достављају своје обрачуне* било којој институцији, чак ни пореској управи, између осталог и зато што уопште нема пореза.

– *Заштита од поверилица.* У многим пореским рајевима сувласници могу да уплате само по један долар или евро као свој улог и то је једина гаранција за дугове које друштво са ограниченом одговорношћу начини. Другим речима то значи да је то друштво неспособно да изврши обавезе према повериоцима.

– *Мали трошкови оснивања.* Трошкови оснивања ИВС у пореским рајевима су минимални и крећу су у распону између 100 и 500 долара²⁴.

– Неки порески рајеви дозвољавају и креирање ИВС са наменом да се нуде на продају. Овакве компаније се формирају од стране професионалца који их онда оглашавају и продају заинтересованим појединцима. Тако се може постати власник компаније практично преко ноћи.

²³ То као и ангажовање локалних професионалаца представља невидљиви део прихода пореског раја.

²⁴ ИВС су, као што је већ истакнуто, у пореским рајевима најчешће ослобођене свих пореза и такси, изузев што можда треба да плате минималну годишњу таксу за лиценцу.

Имајући све напред изнето у виду не треба да изненади податак да у свету постоји више од два милиона ИВС регистрованих у пореским рајевима и да њихов број расте за 10 до 15% годишње²⁵.

Корпорације изузете од опорезивања. Специјализоване технике омогућавају корпорацијама у пореским рајевима да се изузму од опорезивања. Пореским администрацијама држава је познато да ИВС регистроване у пореским рајевима скривају своје пословне операције и стога захтевају презентовање реалне активности таквих корпорација. Уколико оно изостане оне тада третирају ИВС као да су пословале на њиховим територијама и у складу са тим их и опорезују. Стога су порески рајеви морали да нађу одговор на оваква понашања пореских управа, пре свега развијених земаља.

Класично је решење које је понуђено на острву Џерси. На први поглед изгледа да се на Џерсију инсистира на конвенционалном начину оснивања корпорација. Тако у члану 123 став 1 пореског закона Џерсија стоји да је компанија „резидент Џерсија ако се њеним пословањем руководи и контролише са острва“. Међутим, у ставу 9 истог члана стоји „канцеларијом директора компаније изузете од опорезивања сматра се и она која се не мора налазити на Џерсију“. То „сматра се“ може се тумачити и тако да се она може налазити било где и да не може бити предмет контроле и опорезивања на Џерсију. На другој страни пошто је компанија формално управљана са Џерсија она не може бити предмет опорезивања ни било где другде. Власти Џерсија у пракси нису ни покушавале да одговоре на питање ако канцеларија није на Џерсију, где је онда? Одговорни на Џерсију су свакако знали да је вероватни одговор нигде, али и да могућност да буде било где пружа компанији пореске погодности²⁶.

Промена домицила. Један од одговора на покушаје детаљније регулације офшор пословања је и промена домицила. Она претпоставља релокацију са правног подручја на коме је компанија регистрована. Тако на пример компанија која је регистрована на Гибралтару може бити релоцирана на пример на острво Ман. Оригинални датум оснивања компаније и њена егзистенција остају нетакнути услед релокације, али може да се мења њен статут, место регистрације, седиште, регулатива на основу које се региструје као и орган одговоран за регистрацију. Предности за онога ко жели да избегава порез су очигледне. Пре свега на наговештај истраге може се пријавити седиште на другој локацији. Сада онај ко је покренуо истрагу мора да отпочне често скупи и мукотрпан поступак испочетка.

²⁵ Извор: INCSR / US International Narcotic Control Strategy Report/ March 2008.

²⁶ Ова врста компанија услед притиска ЕУ више не егзистира на Џерсију, али су модел преузели други порески рајеви.

Релокација може да помогне у упорном избегавању плаћања пореза пошто отежава добијање валидних информација.

Ортхаклук са ограниченом одговорношћу. (LLP) Овај тип компаније је развијен у последњој деценији да олакша тајновитост и да заштити компаније регистроване у пореским рајевима од поверилаца. LLP ствара нови слој конфузије у погледу власништва и имовине²⁷. Иако овакав ортаклук правно егзистира у пореском рају он није порески обвезник у њему. Уместо тога чланови оваквих друштава се опорезују ако предузму пословну трансакцију као LLP. То дозвољава раздвајање права власништва од дохотка који је из њега проистекао. Порези се деле на различите земље што пружа компанији могућност комплексног пореског планирања.

Друштво са заштићеним деловима. (PCC). Много сложенија форма привредног друштва је Друштво са заштићеним деловима. Оваква друштва су најпре формирана на острву Џернси 1997. Но, ово није остала једина локација која је дозвољавала формирање оваквих компанија. Не задуго она су могла да се формирају и на Малти, Холандским Антилима, на многим од Карипских острва, али и у неким швајцарским кантонима. Друштво са заштићеним деловима послује као да је састављено од посебних компанија осим што су оне делове истог правног ентитета. Постоји „горњи ниво“ који обезбеђује менаџмент за читаву компанију, али ту су и више посебних делова који се називају „ћелије“. Ћелија је правно независна и одвојена од осталих, као и од „горњег нивоа“. Свака ћелија има своје посебно име и имовину, а обавезе и послови сваке појединачно су одвојени од осталих. Услед недостатка транспарентности врло често је тешко установити да ли је компанија ћелија неке друге компаније, или се пак ради о пословање између различитих компанија, пошто оне могу имати различита имена.

Друштва са заштићеним деловима (PCC) се обично користе за осигурање од различитих врста ризика код колективног инвестирања које обухвата различите типове фондова. Такви аранжмани обезбеђују плаћање нижих такси на трансакције као резултат чињенице да се капитал креће унутар исте компаније, тј. трансферише између разних ћелија исте. Важна је и правна заштита услед сложене структуре компаније, тј. ограниченог ризика за читаву компанију у случају стечаја једне „ћелије“.²⁸ Чак и код легитимног коришћења PCC на пример у сектору осигурања потребан је додајни опрез пошто осигураник код таквог друштва никада не може бити сигуран која средства ког дела компаније се користе за покривање ризика.

²⁷ Тако су на пример четири велике ревизијске куће Deloitte Touche, Pricewaterhouse, Ernst&Young и KPMG лобирале за креацију оваквог типа друштава на Џерсију и претиле да ће напустити Велику Британију ако то не омогући.

²⁸ Види: Sharman, Jason, Havens in a storm- The struggle for global tax regulation, Ithaca, Cornell Univ. Press, 2006.

На другој страни овај тип друштва представља скоро непробојан зид за љубопитљиве очи поверилаца. Када једна ћелија постане инсолвентна, повериоц који је дао кредит тој ћелији може да потражује само имовину те ћелије и ни једне друге. Повериоци најчешће не знају да инвестирају у РСС док то не постане прекасно. РСС се користе, пре свега, за избегавање обавеза које су настале на основу послова у другим земљама, тј. онима у којима РСС није регистрован.

Фондације, тrustови и Anstalt. Популарне технике за избегавање и утају пореза су и формирање офшор тrustова и фондација²⁹. Тrust је уговорни однос између два лица који креира баријеру између правног власника имовине и њеног корисника. Овај инструмент дозвољава пренос имовине и финансијских средстава са правног власника имовине на другу особу, а у корист трећег. Тrustови омогућавају тајност зато што не захтевају никакву регистрацију у највећем броју правних јурисдикција, а и тамо где се регистрација захтева као нпр. у Великој Британији (само у сврху опорезивања) то се не презентује јавности³⁰.

У случајевима када се тrust формира офшор стараоци су по правилу професионалци (рачуновође, адвокати, службеници тrust компанија), са задатком да обезбеде да приходи буду ослобођени од пореза. Пошто је тrust лоциран офшор не постоји обавеза да се доходак бенефициара који не живи у пореском рају пријави пореским органима. Доходак бенефициара се уплаћује на његов офшор банковни рачун без да то било ко из његове матичне земље мора знати. Оваква процедура чини да је утаја пореза релативно једноставна. Можда је важно напоменути и то да се тrustови не формирају само из разлога избегавања пореза, могуће је и да појединци желе да сакрију део своје имовине нпр. од супруге, породице или пословних партнера.

Фондације су следећи метод да се прикрије имовина. Фондација се формира као правно лице одвојено од компаније. Фондација нема власнике и деоничаре. Формално правно она се формира ради остварења специфичних циљева, а највећи број пореских рајева дозвољава формирање приватних фондација.

Следећи добро познати метод за прикривање имовине је *Anstalt* што је специјалност Лихтенштајна. *Anstalt* је хибрид између фондације и тrustа. Настао је 1920-тих као инструмент који је коришћен претежно од стране богатих породица ради избегавања пореза на наслеђе. Не постоји

²⁹ Тrustови су настали, истина не у овој форми, још за време крсташких ратова када су енглески витезови пре поласка на дуги пут у Свету земљу остављали поузданим људима да управљају њиховом имовином.

³⁰ Тrustови се користе у офшор сврхе од 1920. на каналским острвима, но интензивније се користе од почетка 60-тих година прошлог века.

обавеза уписа у јавни регистар Anstalt-а догод се он користи само у породичне сврхе. Фондације и Anstalt-и који не обављају економске активности у Лихтенштајну нису у обавези да рачуноводствено евидентирају своје активности ако то не желе. Овоме треба додати и то да су адвокати и банкари обавезани прописима Лихтенштајна на чување тајне. Према неким проценама у Лихтенштајну је основано близу 80.000 оваквих институција и скоро 30% прихода државе потиче из овог извора³¹.

Офшор банкарство и друге финансијске институције У пореским рајевима могуће је лако добијање лиценце за оснивање банака. Атрактивност офшор банака је очигледна последица неколико чињеница: непостојања пореза на капитал, пореза на дивиденде и камате, пореза на капиталне трансфере и на капиталну добит. Не постоји девизна контрола, а прописи су флексибилни и слабо контролисани. Стога не изненађује што све највеће светске као и банке средње величине као и највећи број малих банака имају најмање једну подружницу у неком од пореских рајева³².

Пореске рајеве користе три типа финансијских институција. Пре свега највећи број банака основаних на тим локацијама су само мејлбокс банке. Оне или уопште немају канцеларије и запослене или су само минимално физички присутне на подручју под том јурисдикцијом. Те банке се врло често баве недозвољеним активностима³³. Тако се, према неким истраживањима 40% свих финансијских активности таквих институција може подвести под недозвољене.³⁴

Други тип офшор банака служи као подружнице великих оншор банака. Оне врло често носе и имена тих познатих банака. Али правно оне имају свој посебан субјективитет. Банке користе ове подружнице како за легалне тако и за недозвољене активности. Такође мултинационалне корпорације оснивају своје офшор банке у пореским рајевима ради финансирања сопствених активности.

И на крају постоје и праве офшор банке које су лоциране и адекватно управљане на правном подручју на коме су основане. Према неким подацима крајем прошлог века било је око 4000 таквих банака које су биле ло-

³¹ Peillon, V. and A. Montebourg. 2000/ :La Principaute du Liechtenstein- paradis des affaires et de la delinquance financiere, Rapport d'information de l'Assemblée nationale, no. 2311,18/2000.

³² Тако на пример на Бахамима банкама издато 4300 дозвола за рад. На Кајманским острвима на сваких 120 становника регистрована је једна банка. Види: Riedly, Timothy. 2007. What makes the Cayman Islands a successful international financial service center. BIS Review 72/2007 no. 1.

³³ BIS-Bank for International Settlements, 2003, Shell banks and booking offices, Committee on Banking Supervision, Basel.

³⁴ Dupuis-Danon, M., Finance criminelle, 2end edition, Paris, 2004.

циране претежно у Латинској Америци и на Карипским острвима. У ту врсту банака је према тим проценама тада било уложено око 5 трилиона долара³⁵.

Осигуравајућа друштва. Практично сва оншор осигуравајућа друштва оснивају подружнице на офшор локацијама. Атрактивност офшор локације огледа се пре свега у малим одбицима од профита, као и у ниској или непрецизно утврђеној обавезној резерви и ниским капиталним стандардима. У последње три деценије дошло је до страховитог раста броја офшор осигуравајућих друштава. Њихов број се процењује на близу 5000 широм света са око 20 милијарди долара премија. Први офшор центар који се специјализовао за осигурање су била Бермудска острва. Половином протекле деценије су водећа реосигуравајућа друштва као Минхен Ре и Швис Ре почела да послују на овим острвима³⁶.

На другој страни изгледа да су каналска острва и острво Ман почели да развијају, када је реч о осигурању, операције које се могу користити за прање новца. Тако на пример мала осигуравајућа компанија може бити основана са ниском добити понекад недовољном да се плати и један запослени, али она може ставити на страну екстремно високе резерве, наводно рецимо за случај будуће кризе, и те резерве пласирати тамо где оне неће бити опорезоване. Осигуравајуће куће овог типа често имају само једног или два „клијента“³⁷.

Инвестициони фондови и њихова дериватива. Порески рајеви привлаче и значајан део нових финансијских институција ради коришћења пореских погодности али и због тога што се често ради о ризичним инвестиционим подухватима које је тешко подвести под оншор регулацију. Тако нпр. изузетно велико учешће имају хец фондови. *Хец фондови*³⁸ су инвестициони пулови у којима су чланови богата физичка лица или институције³⁹.

Према неким подацима 55%⁴⁰ хец фондова је лоцирано офшор располажући са 49% укупног капитала ових фондова⁴¹.

³⁵ Види: Palan, Murphy, Chavagneux, оп. цит. стр. 95.

³⁶ Џернси, Кајманска острва, Даблин и Гибралтар су се такође укључили у ове послове

³⁷ То су уствари особе које желе да сакрију свој капитал.

³⁸ Ритер/Силбер/Удел, Принципи новца, банкарства и финансијских тржишта, изд. Удружење банака Србије, Београд, 2009, стр. 275.

³⁹ По правилу чланство је отворено само за физичка лица која располажу са бар 5 милиона долара у инвестицијама и која имају годишњи приход изнад 200.000 долара. Са тако еклузивном класом инвеститора, прописи за заштиту несофистицираних инвеститора се не примењују тако да ти фондови могу да примењују и стратегије које су сувише ризичне за просечног инвеститора.

⁴⁰ International Financial Services, London, 2007.

VII

Из напред наведеног се види да офшор локације и порески рајеви нису само средство за избегавање и утају пореза него да истовремено имају и значајну улогу у свету финансија.

Индивидуално посматрани порески рајеви се могу учинити малим и безначајним за светску привреду, али узети заједно они играју врло важну улогу у њој, чинећи један од носећих стубова „неолибералне глобализације“. Тачно је да већина држава у свету настоји да креира пореске подстицаје за изабране индустријске секторе и гране привреде, али принципијелно они не праве разлику између домаћих и иностраних субјеката. Насупрот тога регулатива пореских рајева усмерена је ка нерезидентима који у њима региструју своје офшор пословање⁴².

Њихово постојање и делатност угрожава наплату пореза највише у земљама са највећим бруто производима по глави становника у свету. Такође захваљујући постојању пореских рајева дистрибуција прихода и трошкова глобализације се врши још више у корист малобројне елите, а на штету огромне већине становништва. У том смислу порески рајеви су у самом средишту процеса глобализације, или у најмању руку у средишту специфичног типа глобализације чији смо сведоци од почетка 80-тих година прошлог века, односно од почетка превласти неолибералне парадигме у светској привреди.

Порески рајеви континуирано у циљу подстицања офшор пословања развијају нове форме регулативе и нове форме друштава као одговор на перманентан притисак да се спроводе правила ОЕЦД, ЕУ и развијених земаља појединачно којима се настоје ограничити погодности које пружа офшор пословање, и на тај начин, пре свега, сузити простор за избегавање и утаје пореза.

Дискусија о офшор пословању се обично концентрише око три главна питања: избегавање пореза, регулатива нарочито финансијска, и криминал укључив прање новца, трафикинг и проневере. Офшор пословање интензивира дискусију о сувереним правима територија да креирају правне норме, нарочито када оне могу наносити штете другим државама.

⁴¹ На другој страни САД односно држава Делавер су најзначајнија оншор локација ових фондова са око 40% оних који су лоцирани оншор. Но, када је реч о офшор фондовима вреди напоменути да су они по правилу управљани са других локација. Тако се из Њујорка управља са 45% свих хец фондова који су лоцирани офшор.

⁴² Звучи иронично, али поједини порески рајеви као нпр. Џерси и Лихтенштајн изузетно строго санкционишу пореску недисциплину сопствених грађана.

*Dorđe Popov, Ph.D., Full Professor
Faculty of Law Novi Sad*

Some Characteristics of Offshore Operations

Abstract

Offshore operations are not on the margins of the world economy. They are an integral part of modern business practice. They have become one of the most important instruments in the contemporary globalized financial system. Offshore operations and tax havens are not only conduits for tax avoidance and evasion but belong more broadly to the world of finance, for the business of managing the monetary resources of an organization, country or individuals.

Offshore business operating in tax havens is at the heart of a particular type of globalization that is characterized by a growing gap between the very rich and everyone else. Tax havens are financial conduits that, in exchange for a fee, use their one principal asset- their sovereignty- to serve a nonresident constituency of accountants and lawyers, bankers and financiers, who bring a demand for offshore operations.

Key words: offshore, offshore financial centres, offshore companies, offshore trusts, onshore, tax havens, tax planning, neoliberal globalization